

Maan rajoilla ihmisyiden keskiössä

Paikallisen kotihoidon työ tapahtuu hulpeissa maisemissa. Yhden työpäivän aikana liikutaan pitkiä matkoja.

Tarja Kuntsi

TEKSTI JA KUVAT TARJA KUNTSI, GERONOMI AMK, SUUNNITTELIJA, SUOMEN MUISTIASIANTUNTIJAT RY

Mistä syntyy tunne, että olemassaololani on merkitys, ja että se merkitys on erityinen ihmiselle, joka minua täällä hoitaa? Tätä ja monia muita kysymyksiä pohdimme käydessäni SámiSosterin vierana Alvamme Tarja Niittymäen kanssa Utsjoella, Karasjoella ja Karigasniemellä.

Matka Suomen pohjoisimpiin osiin on avartava varsinkin ruuhka-Suomen asukille. Utsjokisten lähin apteekki on Ivalossa

kahden tunnin ajomatkan päässä. Yliopistollinen keskussairaala on Rovaniemellä, jonne on yli viiden tunnin ajomatka. Kun kuuntelee pohjoisen välimatkoja, tuntuu melkein absurdilta, että oman työmatkan juna kulkee 10 minuutin välein.

Moniko eteläisessä Suomessa tulee ajatelleeksi, että Euroopan ainut alkupe räiskansa asuu Suomen Lapissa? Saamelaiset elävät Norjan, Ruotsin, Suomen ja Venäjän pohjoisimmissa osissa. Kaikkiaan heitä arvioidaan olevan noin 80 000. Suomessa saamelaisia asuu noin 10 000. Eniten heitä asuu Norjassa.

Oma kulttuuri on tärkeää

Karasjoella Norjassa keskustelumme keskittyi erityisesti saamelaisen kulttuurin erityispiirteiden tunnistamiseen ja oman identiteetin löytämiseen. Kaikki maat, joiden alueella saamelaiset elävät, ovat kettaneet yhtenäistää saamelaisia osaksi valtaväestöä jossain vaiheessa historiaa. Suomessa ensimmäiset lapset saivat saamenkielen opetusta koulussa vasta 1970-luvulla. Vielä 50-luvulla saamen kielten puhuminen koulussa oli kiellettyä. Vanhassa sukupolvessa on ihmisiä, joille saamelaisuus yhdistyy johonkin häpeälliseen.

Turvetalon sisällä on ihmeen avara tuntu, vaikka tila ei ole suuri.

Nuorille se on nykyään ylpeyden aihe.

Siksi hoitotyössä eteen tulevien tilanteiden taustalla on monisäikeinen vyyhti, jossa kohtaavat eri sukupolvet, joilla saattaa olla yhtäältä hyvin eritasoiset kyvyt saamen kieleen ja toisaalta sorron aiheuttamat traumat. Miten tukea muistisairasta saamelaisvanhusta tilanteessa, jossa hänen kulttuurinsa tuntemus on ammattilaisilla kenties rajallista ja puutteellista, ja taustalla ovat historian jaksot, jotka ovat tuottaneet eri sukupolville hyvin erilaisia kokemuksia? Näistä aineksista keittyy helposti soppa, jossa toisen ihmisen loukkaminen voi käydä tahattomasti.

Norjan puolella tutustuimme paikallisen vanhainkodin pihalle rakennettuun perinteiseen saamelaisten asumukseen, turvemajaan. Pieni ja harkiten kalustettu turvemaja on sekä vanhainkodin asukkaiden ahkerassa käytössä että monisukupolvisen kanssakäymisen tyyssija. Turvemajassa ei pelkästään katsella ympärille, vaan siellä syödään, juodaan, laitetaan ruokaa ja leivotaan lapsuuden tutuilla menetelmillä tuttuja ruokia. Vanhempi sukupolvi välittää samalla tietoa nuoremmalle vanhoista tavoista ja elämästä omassa lapsuudessaan. Näin sukupolvien ketju ei katkea. Muistisairaat ihmiset, jotka käyttävät tilaa, tunnistavat sisustuksesta lapsuudesta tuttuja elementtejä, ja väylä muisteluun on auki. Moni kutsuukin paikkaa kodikseen heti kun tulee

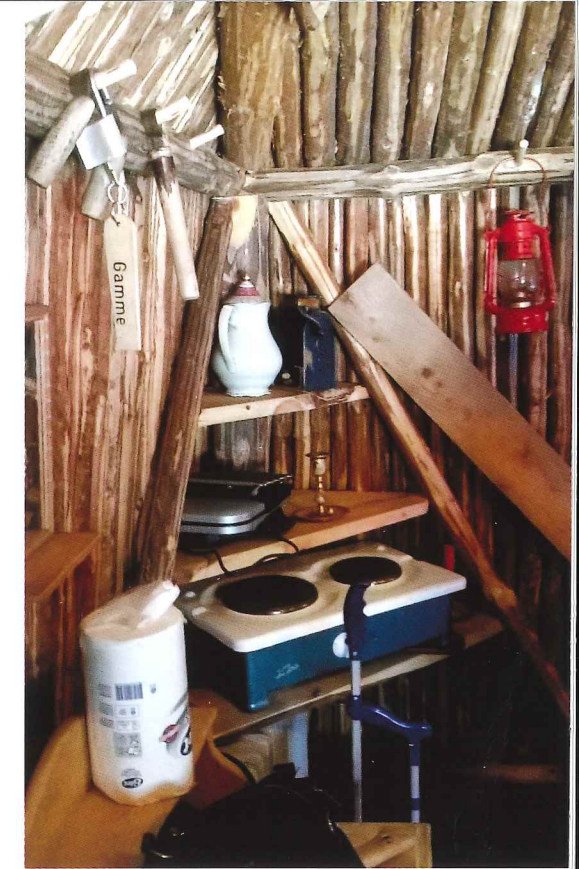
sisälle. Rakennus on tarkoituksessaan onnistunut.

Samalla, kun istuin itselleni vieraassa mutta hyvin kiehtovassa ympäristössä, mietin kuinka tärkeää on myös eri kulttuurisen taustan omaavalle hoitajalle kuulla tarinat, jotka heräävät henkiin tutussa ympäristössä. Niiden kuunteleminen tuo lisää ymmärrystä ja työkaluja omaan työhön.

Kieli on merkittävä osa identiteettiämme

Moni, joka on elänyt käyttäen arjessa kielensä valtians nautinnon, kun saa ilmaista itseään omalla äidinkielenään toiselle äidinkielenään samaa kieltä puhuvalle. Ilmaisen vapaus tuntuu rajattomalta. Kielestä voi ottaa kaiken sen ilmaisuvoiman, sävyt ja mahdollisuudet irti, ja sitä voi muokata loputtomasti kiemurteleviin kulttuuriin sidottuihin sanontoihin ja jaettuun yhteiseen tietoon. Asia, jonka tärkeyttä ei voi ymmärtää, ellei sitä ole itse kokenut pitkäaikaisesti. Mitä enemmän tunteisiin ja vaikeisiin henkilökohtaisiin asioihin mennään, sitä suuremmaksi äidinkielen merkitys nousee. Kuten hyvin tiedämme, muistisairaus usein jättää meille vain äidinkielen jäljelle. Siksi kielitaito on nimenomaan muistisairaiden ihmisten kanssa työskennellessä tärkeää.

Saamelaisille kielitaidon elvyttäminen

on yksi keskeinen asia oman identiteetin elvyttämisessä. Saamenkielten taitoisia hoitajia tarvitaan pohjoisessa. Norjassa sijaitsevassa saamelaisessa korkeakoulussa on jo pidempään haluttu aloittaa saamenkielinen sairaanhoitajan koulutus, jotta voitaisiin paremmin taata palveluita omalla äidinkielellään. Toistaiseksi sille ei ole vielä myönnetty lupaa. Norjan koulutus saattaisi toteutuessaan parantaa kielitaitoisten hoitajien tilannetta myös Suomen puolella.

Mitä saamelainen etenevään muistisairautteen sairastunut vanhus siis tarvitsee? Hän tarvitsee saman kuin kaikki muutkin sairastuneet ihmiset: tulla kuulluiksi ja nähdyiksi, tunnustetuiksi ainutlaatuisina yksilöinä, ei massana, jonka jäsenet ovat kaikki yhtä vähän mielenkiintoisia. Hän tarvitsee tilaisuuden tulla hyväksytyksi, ymmärretyksi ja kohdatuksi juuri omana itsenään. Mitä meidän ammattilaisina tulee osata ja ymmärtää, jotta tämä oikeus on arkea joka päivä kaikille asiakkaillemme?